

Strzelecki Park Miejski

~: HISTORIA ODKRYTA NA NOWO ~:

STRZELCE OPOLSKIE

2008

WYDAWCA:

• Urząd Miejski w Strzelcach Opolskich • Plac Myśliwca 1 • 47–100 Strzelce Opolskie •

© 2008 Urząd Miejski w Strzelcach Opolskich

Wszelkie prawa zastrzeżone • All rights reserved • Printed in Poland

Wydawnictwo dofinansowane ze środków
Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Opolu
oraz Urzędu Miejskiego w Strzelcach Opolskich

WYDANIE I

NAKŁAD: 2000

SKŁAD I PROJEKT GRAFICZNY I DRUK:

• Art Engine – design studio • Ludmiła Sidorowska •

• tel: 077 48 44 180 • tel. 0606 32 77 56 • ludmila@artengine.pl •

„Rozstępują się aleje,
wchodzę w park, jak w dawne dzieje.
Zieleni się stromy wąwóz.
Po wierzchołkach ciemnych więzów
coś przebiegło parkiem starym,
ześliznęło się w konary
jak wiewiórka wpadło w ciszę
i gdzieś w górze się kotysze.
Ktoś się zaśmiał, śmignął drzewem,
ktoś się skrył za złotokrzewem”

Autor nieznany

STAW W DUŻYM PARKU

Park Miejski, zlokalizowany w samym centrum Strzelec Opolskich, stanowi niezwyklej osobliwość botaniczną, historyczną i turystyczną. Jest niewątpliwą atrakcją naszego miasta, a także jednym z najpiękniejszych i największych parków na Opolszczyźnie. Nasz strzelecki park jest jednym z najznakomitszych przykładów sztuki ogrodowej XIX wieku w Europie. Największym walorem parku jest jego kompozycja, nie ograniczająca się do samego obszaru parku, lecz wybiegająca daleko poza jego granice i włączająca do całości kompozycji otaczający krajobraz. Park skomponowano w stylu angielskim, w odmianie romantycznej.

Podobieństwo jego kompozycji powoduje, iż często jest on porównywany z zabytkowym Parkiem Mużakowskim, największym parkiem angielskim, położonym po obu stronach polsko-niemieckiej granicy. Bogactwo występujących w strzeleckim parku form ogrodniczych, klombów, kompleksów ugrupowań drzewnych, krętych dróg i polan a także stawów i kanałów, dały efekt zmienności widoków oraz większej przestrzeni. Mało kto wie, że w naszym parku rośnie najwyższy wiąz w Polsce – 37,5 m.

Założycielem parku Mużakowskiego był książę Hermann von Pückler-Muskau (1785-1871) z Bad Muskau, właściciel tych terenów. Po studiach w Anglii, w 1815 roku zlecił konstrukcję parku widokowego. Prace trwały aż do 1845 roku i były nadzorowane (i później kontynuowane) przez znanego ogrodnika, Eduarda Petzolda. Poza samym parkiem, obszar jest także znany z zamków Muskau (Starego Zamku i Nowego Zamku), oranżerii i kilku klasycystycznych budynków. Od 1945 roku park podzielony jest granicą państw Polski i Niemiec.

Na terenie parku w przeszłości znajdowały się, m.in.: rzeźba bogini obfitości Ceres, świątynia grecka, mauzoleum, w którym spoczywały prochy właściciela zamku – Hrabiego Andreeasa Grafa Renarda.

Niestety, większość z tych zabytków nie przetrwała do współczesnych nam czasów. Jedynie drzewa stoją do dziś. Olbrzymie dęby, topole, lipy i wiązy są świadkami historii naszego miasta. Szkoda, że nie mogą przemówić i opowiedzieć nam o przeszłości Ziemi Strzeleckiej. Jesteśmy zobowiązani do ciągłej troski o nasz park, a jego rewitalizacja jest jedyną szansą, aby zachować to, co bezcenne.

POSĄG BOGINII CERES
ZDJĘCIE ARCHIWALNE

Mam nadzieję, że niniejsza publikacja przybliży Państwu historię strzeleckiego parku oraz zachęci wszystkich mieszkań-

ców, a także turystów do aktywnego wypoczynku w parku, połączonego z poszukiwaniem śladów przeszłości. Promując walory historyczno-przyrodnicze strzeleckiego parku, mam nadzieję, iż w niedługim czasie stanie się on atrakcją turystyczną całego regionu i będzie cieszył się podobnym uznaniem jak Park Mużakowski, który został wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Pragnę także podziękować Wojewódzkiemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki w Opolu, który od lat wspiera nasze działania na rzecz rewaloryzacji parku oraz współfinansował tę publikację.

*Burmistrz Strzelec Opolskich
Tadeusz Goc*

WIDOK NA ZAMEK W 1903 ROKU

Wstęp

Historia parków miejskich, określanych często mianem parków publicznych, sięga połowy XVII wieku. Wtedy to w miastach niemieckich i francuskich zaczęto tworzyć promenady dostępne dla szerokiej publiczności. Zjawisko oparte przede wszystkim na udostępnianiu ogrodów prywatnych, będących dotąd własnością kościoła i arystokracji, nasiliło się zwłaszcza po wielkiej Rewolucji Francuskiej. Podobne zmiany pojawiły się w Polsce nawet wcześniej, gdy już w roku 1729 udostępniono publiczności Ogród Saski a w 1768 Ogród Krasieńskich. Pierwszym prawdziwym polskim parkiem miejskim był jednak Stary Park w Kaliszu założony w 1798 r.

W wieku XIX – wieku rozwoju przemysłowego - zauważono, że zbyt duża koncentracja ludzi w jednym miejscu prowadzi często do różnych patologii i wzrostu agresji, co częściowo może być tonizowane poprzez dużą ilość zieleni w mieście. Wówczas na dużą skalę zaczęły w Europie rozkwitać parki i ogrody miejskie, bez których dzisiaj nie wyobrażamy sobie budowania miast ani ich funkcjonowania.

Powszechnie uważa się, że miasto to przede wszystkim budynki, ulice, place i inne obiekty stworzone przez człowieka. W rzeczywistości o charakterze miasta decydują tzw. tereny zielone, w tym właśnie miejskie parki. Oprócz walorów estetycznych pełnią one funkcje rekreacyjno-kulturowe, mają wpływ na warunki życia mieszkańców, poprawiają czystość powietrza, chronią przed wiatrami, umożliwiają kontakt z naturą, dając wytchnienie i odpoczynek po trudach dnia codziennego. Park w mieście bywa również wykorzystywany do prowadzenia działalności edukacyjnej, zarówno przyrodniczej jak i ekologicznej.

W Strzelcach Opolskich początki parku miejskiego, położonego obecnie w samym centrum miasta, można datować na rok 1832. Wtedy to ówczesny właściciel strzeleckiego majoratu, hrabia Andrzej Maria Renard, rozpoczął osuszanie bagien roz-

STRZELCE OPOLSKIE DZIŚ — WIDOK Z LOTU PTAKA, U DOŁU
ZDJĘCIA WIDAĆ RUINY ZAMKU ORAZ OTACZAJĄCY GO PARK

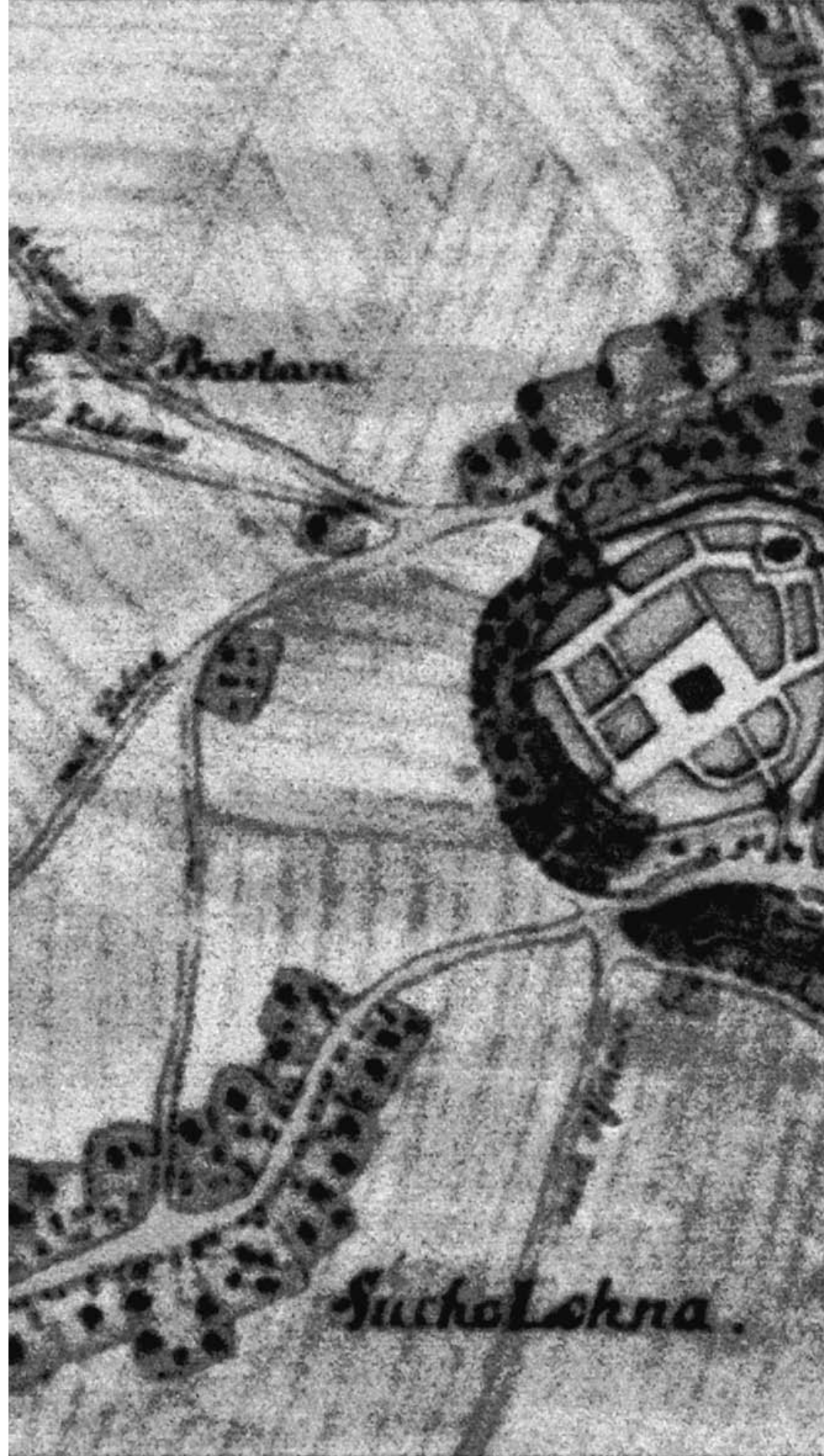
ZAMEK I MASZTALARNIA W 1906 ROKU

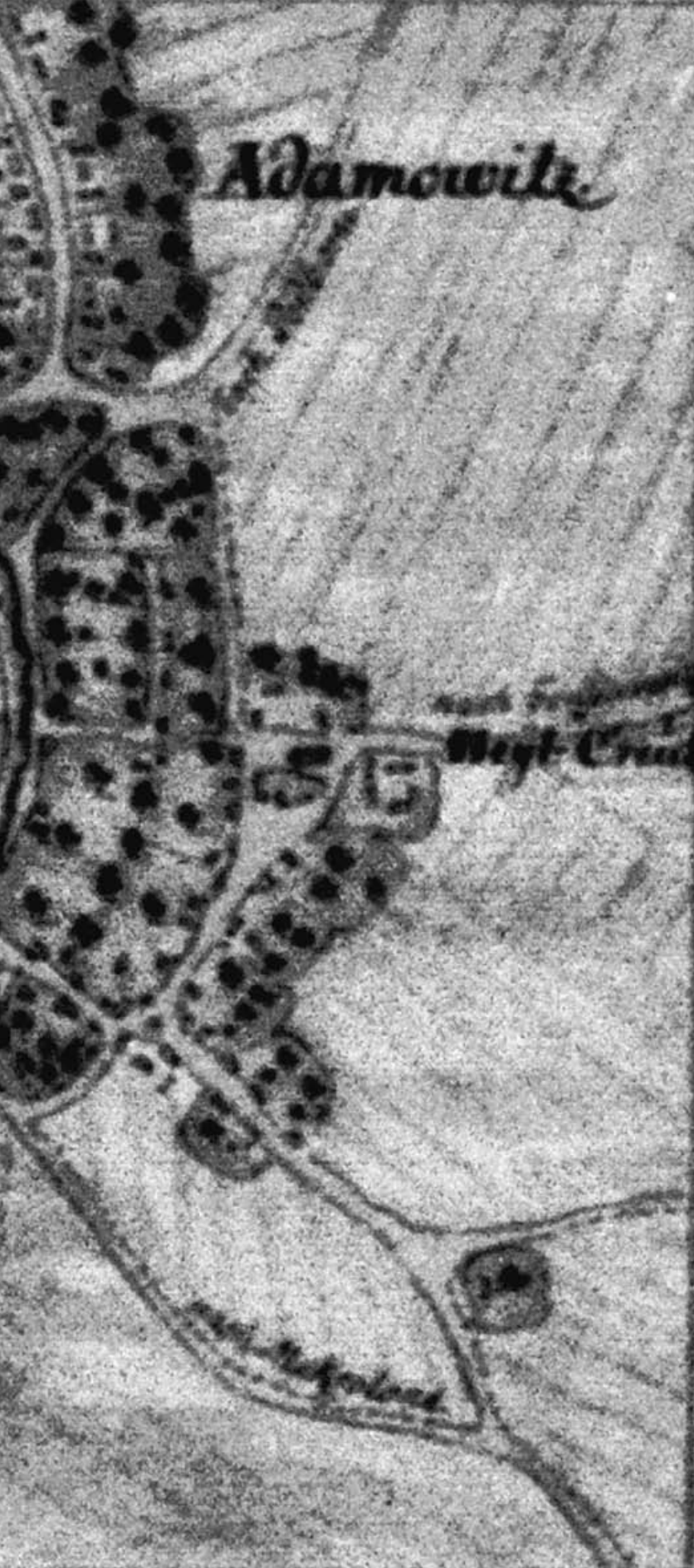
ciągających się na południe od jego zamku. Park krajobrazowy – na wzór parków angielskich – tworzone prawie trzydzieści lat. Obecny układ kompozycyjny parku tworzą tzw. „mały park” i „duży park” o łącznej powierzchni 65 ha.

Strzelecki Park Miejski od 1984 r. wpisany jest do rejestru zabytków i jak każdy zabytek wymaga odpowiedniej pielęgnacji, zwłaszcza, że od lat to właśnie park ma wpływ na kształtowanie w mieście układów urbanistycznych, wprowadza ład przestrzenny, ale przede wszystkim nadaje miastu specyficzny i indywidualny charakter.

*Miłośnik lokalnej historii
Piotr Smykała*

STRZELCE OPOLSKIE, WYCINEK

MAPY Z 1747–51 ROKU

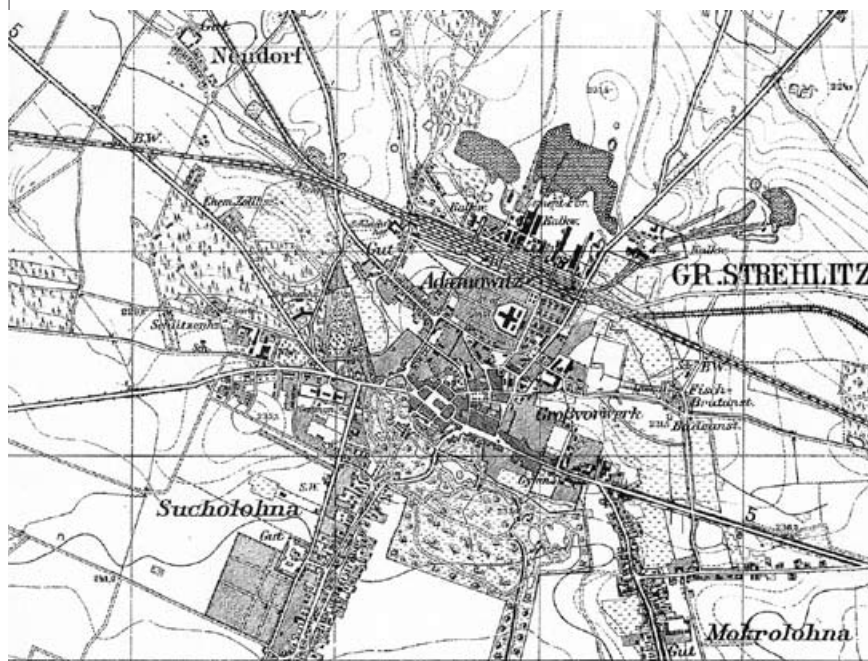
Lokalizacja parku

Park krajobrazowy z I poł. XIX wieku o powierzchni 65 ha znajdujący się w Strzelcach Opolskich rozciąga się na dawnych terenach bagnistych na południe od miasta, które mieści się na pograniczu dwóch jednostek fizjograficznych: Grzbietu Chełmu i równiny rozciągającej się między grzbietem i doliną Małej Panwi. Podmokłe tereny warunkują tu charakter roślinności łąkowej oraz występowanie w dużej ilości wody w stawach i ciekach wodnych w latach mokrych.

Obszar parku zamyka się w kształcie wydłużonego wieloboku ukształtowanego w obecnym zarysie już przed rokiem 1880.

Od północy park graniczy z miastem. Od zachodu granicą jest ul. Opolska, dalej dawne zabudowania zamkowe – obecnie w ruinie – a następnie miejska zabudowa rozciągająca się

MAPA TOPOGRAFICZNA
STRZELEC OPOLSKICH
SKALA 1:25 000, 1937 ROK

MAŁY PARK Z WIDOKIEM NA KOŚCIÓŁEK

BOŻEGO CIAŁA, 1904 ROK

wzdłuż ul. Krakowskiej. Wschodnią granicę stanowi mur wysokości 1.5 – 2 m wzniesiony z kamienia wapiennego, łamane-go, zachowany we fragmentach, całkowicie urywający się w części południowej. Oddziela on tereny parkowe od uprawnych pól. Park dzieli się na dwie części.

„Mały park” to najstarsza część parku wykształcona w I poł. XIX wieku. Na jego obszarze usytuowane są najciekawsze obiekty architektury – ruiny zamku, masztalarnia oraz zarys fundamentów, dziś nieistniejącej świątyni – kaplicy św. Andrzeja. W drugiej części – „dużym parku” – znajduje się domniemane wzgórze dawnej świątyni „Tempelberg”. Części tej można przyporządkować cieplarnię, oranżerię i ananasarnię, usytuowane obok zagrody dawnej bażanciarni, dziś nieistniejącej, a ich ścisła lokalizacja pozostaje niesprecyzowana. Aleje i remiza są połączone z południową wydłużoną częścią parku, z wieżą widokową Ischl.

FRAGMENT PARKU, 1908 ROK

ZDJĘCIE LOTNICZE Z 1925

Poszczególne części założenia nie różniły się kompozycyjnie, jednak część bliżej zamku jest założeniem bardziej rozwiniętym, co podkreślają rzadziej spotykane w kompozycji pozostałej części drzewa pochodzenia obcego (stare cisy w wieku ok. 350-400 lat, tulipanowiec, miłorząb, buk czerwony, okazała lipa, platany, klon srebrzysty) i większa ilość dróg. Biegący ze wschodu na zachód ciąg wodny rozlewa się w malownicze stawy. Niektóre posiadają wyspy. Jedna z nich – usytuowana na największym stawie – jest całkowicie zarośniętą, stanowiąc miejsce łęgowe dla prątnika. Zbiorniki częściowo otoczone są zwartą wysoką roślinnością łęgową (olsze, jesiony, topole – głównie z samosiewów), w części zaś przylegają do nich mniejsze i większe polany. Na łączącym stawy kanale wodnym, na wysokości ruin zamkowych, zachowały się ślady kaskady kamiennej. Po południowo – wschodniej stronie tej części parku znajduje się zespół budynków zgromadzonych wokół niewielkiego dzie-

dzińca ogrodzonego kamiennym murem. Jest to miejsce dawnej bażanciarni. Znajdujące się tu dwa budynki: jeden murowany – w stylu neogotyckim, drugi drewniany, na wysokiej podmurówce – w stylu szwajcarskim. Usytuowane są one pośród gęstego obecnie zadrzewienia. W niewielkiej odległości od tych zabudowań znajduje się oddzielny budynek nie związany z pozostałymi, z dużym kominem – być może dawna cieplarnia.

Zasadnicze wnętrze parku podzielone jest na szereg obszernych polan krajobrazowych, widokowo połączonych ze sobą, otoczonych zwartym drzewostanem. Wnętrze najbliższe ruinom zamku, o wyjątkowo ozdobnym charakterze, stanowiło zapewne salon ogrodowy. Na polanach rosną pojedynczo lub w grupach stare okazy lip, klonów, dębów, topoli, grabów. W parterze – trawnik, obecnie typu łąkowego, o znacznym stopniu zniszczenia.

Park nie posiada typowych alei obsadzonych drzewami, za wyjątkiem krótkiego odcinka alei ciągnącej się od ul. Opolskiej do środkowej części. Komunikacja piesza odbywa się po drogach i ścieżkach wytyczonych wzdłuż granic i poprzecznie przecinających poszczególne wnętrza parkowe. Swobodne linie dróg i swobodny ich układ rozwinięty został w płaskim terenie na modę „parku angielskiego” (obniżenie koryta drogi w stosunku do trawnika, przez co są niewidoczne z pewnego oddalenia).

ZDJĘCIE LOTNICZE Z 1925

Drogi prowadzone są swobodnie w nawiązaniu do obiektów architektonicznych i układów funkcjonalno – przestrzennych zieleni i wód w taki sposób, że tworzą układ asymetryczny, umożliwiając obserwację tych obiektów z różnych perspektyw, co zapewnia wiele wrażeń estetycznych. W ogólnym układzie dróg można doszukać się układu obwodnicowego. Kilka odcinków dróg w pobliżu zamku po-

ŚCIEŻKA W DUŻYM PARKU

siada linie proste. Również proste odcinki występują w południowych częściach parku i alei południowej.

W stosunku do stanu obecnego, dawny park był nieco większy: w jego granicach znajdował się teren między dużym stawem a (nieistniejącą dziś) „Dyrekcją” – budynkiem zarządu dóbr, sprzedany przez właściciela ok. 1930 r. i obecnie zabudowany oraz teren (prawdopodobnie ogrodów użytkowych) po zachodniej stronie drogi prowadzącej do Suchych Łanów.

Oprócz zachowanych do dziś, całych i w ruinie, budynków istniały jeszcze: budynek gospodarczy z wysokim kominiem, na wschód od bażanciarni, na granicy upraw ogrodniczych oraz usytuowany obok niego długi niski budynek lub wiata – być może wspomniana w źródłach szklarnia.

Zadrzewienia zajmowały znacznie mniejszy obszar niż wynikałoby to z dotychczasowych analiz – większe były polany, mniejsze masywy starodrzewu, za to więcej było pojedynczych drzew i niewielkich klombów.

Bogini Ceres

W mitologii rzymskiej bogini wegetacji i urodzajów. Była jedną z najstarszych oryginalnych rzymskich bogiń. Kult Ceres był popularny wśród plebejuszy. Jej święto Cerialia (Ceriales) obchodzone 12 kwietnia, w trakcie których ofiarowano bogini pierwsze snopki zbóż. Ludzie przebierali się w białe stroje, a biedni dostawali poczęstunek na koszt państwa. Jej kult szerzący się zwłaszcza wśród kobiet.

W zadrzewieniach zdecydowaną przewagę miały drzewa liściaste. Iglaste były wykorzystywane jako akcenty kompozycji, w postaci syngieltonów lub niewielkich grup. Jedynie wokół polany z posągami bogini Ceres tworzyły w miarę zwarte masyw. Wspomniane w źródłach nasadzenia świerkowe miały prawdopodobnie postać szpalerów lub rodzaju żywopłotu wokół wysuniętej na południe części parku, nie ogrodzonej murem.

Układ komunikacyjny parku nie odbiegał w zasadzie od obecnego, poza niewielkimi różnicami w szczegółach przebiegu alejek. Największe różnice to brak w okresie międzywojennym alejki ciągnącej się od placu przed pałacem do obecnej ul. Poprzecznej. Istniały natomiast w tym czasie alejki w części wschodniej, wokół polany z uprawami oraz ważna komunikacyjnie alejka z placu przed pałacem do alei obwodowej w małym parku poprowadzona po północnej i zachodniej stronie masztalarni.

Do czasów II wojny światowej park należał do majoratu strzeleckiego, którego właściciele zajmowali zamek w Strzelcach

STRZELECKI PARK W 1920 ROKU

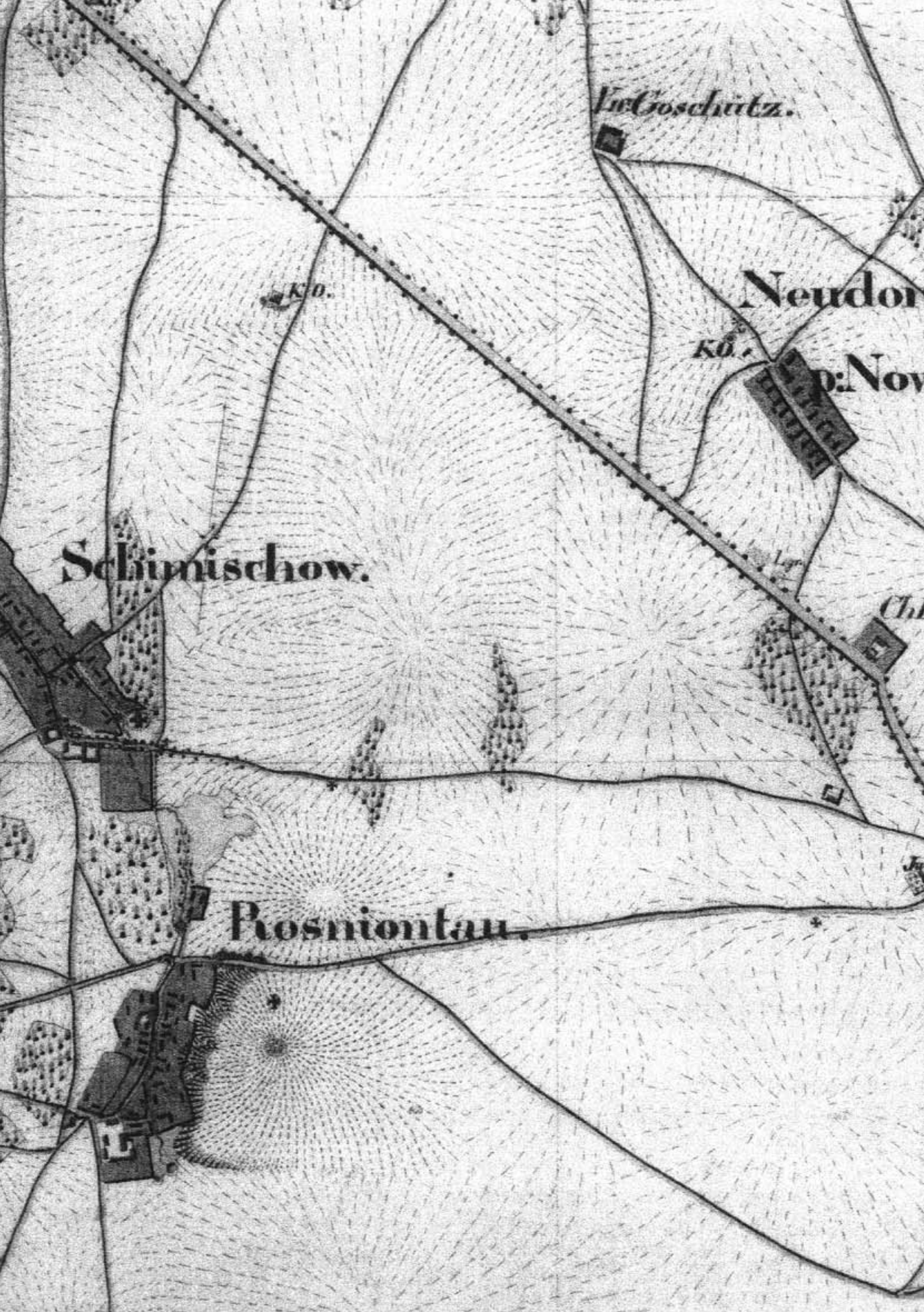

WIDOK Z 1937ROKU, UWAGĘ ZWRACA TO, JAK WIELKI WCZEŚNIEJ BYŁ STAW W MAŁYM PARKU; PRZED
TARASEM ZNAJDOWAŁ SIĘ WIELKI DYWAN Z RÓŻNOKOLOROWYCH KWIATÓW

Opolskich jako swoją główną siedzibę. Po II wojnie światowej zamek i otaczający park stał się własnością Skarbu Państwa, od 1990 r. park jest własnością gminy. W 2004 roku właścicielem ruiny zamku został właściciel prywatny, nie związany z rodem żadnego z wcześniejszych właścicieli. W rękach prywatnych są również obecnie budynki dawnej masztalarni koło zamku i leśniczówki – bażanciarni we wschodniej części parku, wraz z przylegającymi działkami. Do dnia dzisiejszego park stanowi własność Gminy Strzelce Opolskie. Rozległy park w Strzelcach Opolskich – dzieło krajobrazowej sztuki ogrodowej z poł. XIX wieku, wpisany do rejestru zabytków woj. opolskiego pod nr 104/84, decyzją WKZ z 06.02.1984 r. pełni obecnie funkcję parku miejskiego.

ILUSTRACJA NA STRONACH 16–17:
MAPA Z ROKU 1827

Lie Gschütz.

Neudorf

Kö.

Nov

Schimischow.

Rosniontau.

K.D.

Lgr.

Ch.

Zięble
vawies.

Lgr.

Adamowicz K.O.

Gr: STRELITZ.

Sucholona.

Mokrolona.

KARTA POCZTOWA Z 1900 ROKU, WYDANA
NA CZEŚĆ UPAMIĘTNIECIA POŁOWAŃ
CESARZA WILHELMA II

Źródła historyczne

Zabytkowe ogrody i parki do lat 70 – tych. XX wieku tylko sporadycznie były tematem opracowań w aspekcie konserwatorskim. W literaturze spotykano tylko lakoniczne wzmianki, najczęściej stwierdzające ich występowanie przy rezydencjach.

Literatura dotycząca parku jest uboga. Również zamek, sięgający swoją genezą jeszcze średniowiecza, doczekał się niewiele publikacji. Obszerna jest natomiast literatura dotycząca historii i rozwoju miasta. Są to opracowania historyków niemieckich, którzy na marginesie historii miasta i majoratu strzeleckiego, w kilku słowach poświęcają uwagę także i założeniu parkowemu. W latach 90 – tych XX wieku i w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku ukazują się opracowania w formie publikacji książkowych dotyczące Strzelec Opolskich, oparte m. in. na wspomnieniach i pamiątkach potomków dawnych właścicieli zamku. Wszyscy zgodnie przyjmują za czas powstania parku pierwszą połowę XIX wieku, kiedy to - z inicjatywy ówczesnego właściciela hrabiego Andreeasa (Andrzeja) Marii Grafa Renard

(1795–1874) – osuszono rozciągające się na południe od zamku bagna a na ich miejscu założono krajobrazowy park.

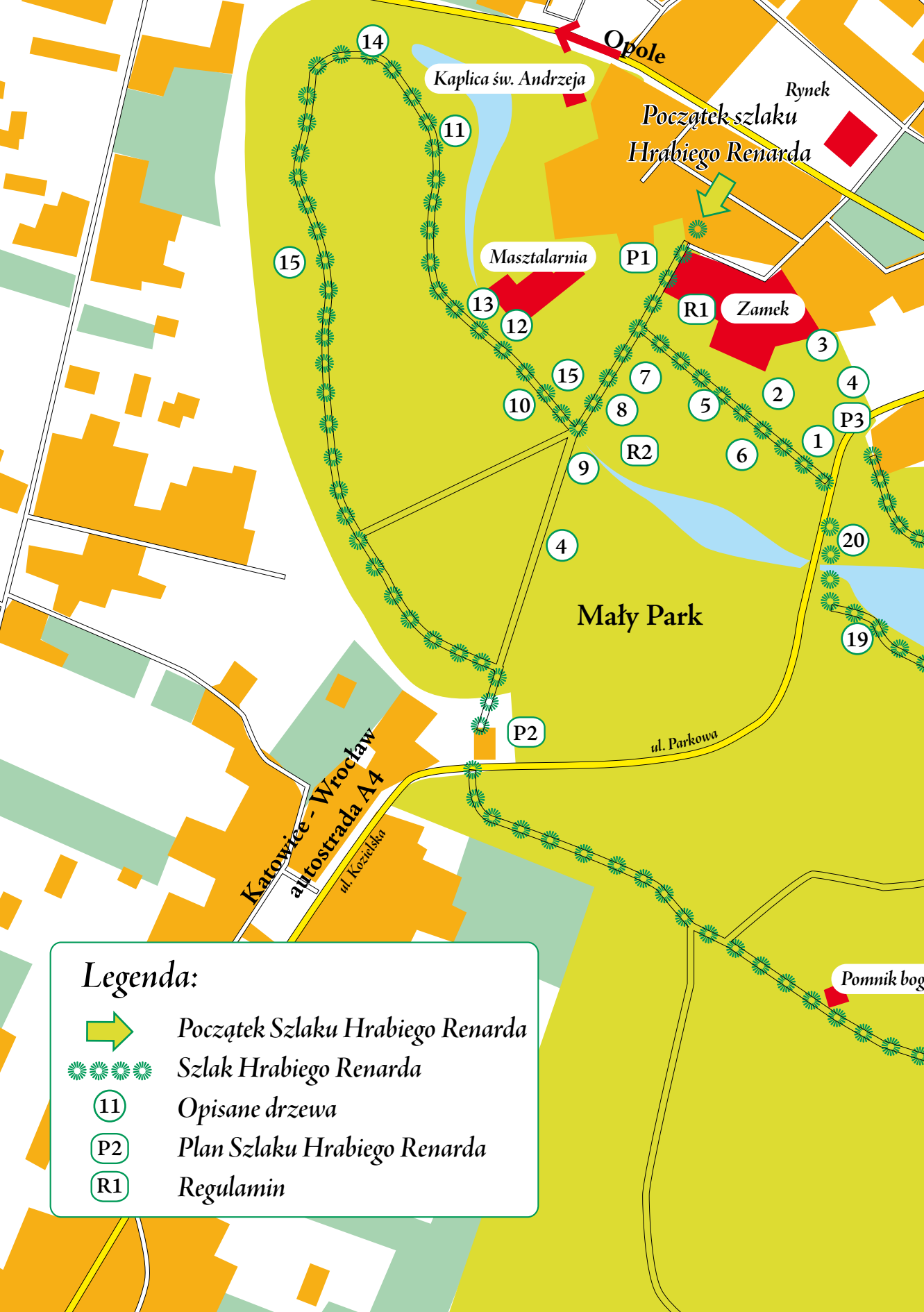
Przed powstaniem parku krajobrazowego zamek strzelecki posiadał założenie ogrodowe, o czym nie wspominają historycy niemieccy.

Dowodem istnienia w tym czasie wytwornego ogrodu jest wzmianka w źródłowej pracy Zimmermanna, autora opisu Śląska z II poł. XVIII wieku, jak również plan miasta zamieszczony na karcie tytułowej jednego z pięciu atlasów tzw. wojennej mapy Śląska Christiana von Wrede sporządzonej w latach 1747–51.

Potwierdzeniem orientacyjnej daty rozpoczęcia prac związanych z założeniem parku krajobrazowego jest pruska mapa topograficzna z roku 1827, do której pomiary wykonywano we wczesnych latach 20. XIX w., na której nie ma już ogrodów przy zamku a jedynie aleja łącząca zamek z drogą przez Suche Łany, natomiast cały teren na południe od miasta to pola i łąki.

WIDOK NA ZAMEK, 1921 ROK

Opis gatunków drzew występujących w parku

Nr	Gatunek
1	Buk czerwony
2	Klon srebrzysty
3	Lipa szerokolistna
4	Kasztanowiec pospolity
5	Surmia – katalpa
6	Cis pospolity
7	Tulipanowiec amerykański
8	Dąb szypułkowy
9	Iglicznia trócierniowa – kołec Chrystusa
10	Platan klonolistny
11	Wiąz szypułkowy
12	Dąb bezszypułkowy
13	Bluszcz pospolity
14	Topola biała
15	Miłorząb dwukłapowy
16	Wierzba płacząca
17	Robinia biała
18	Topola biała
19	Olsza czarna
20	Jesion wyniosły
21	Sosna wejmutka
22	Grab pospolity
23	Leszczyna pospolita

imi Ceres

Duży Park

21

ZAMEK W STRZELCACH PRZED
DOBUDOWANIEM WIEŻY, JEDEN Z
NAJSTARSZYCH WIDOKÓW ZAMKU,
1857 R. – OBRAZ ZNAJDUJE SIĘ OBECNIE
NA ZAMKU W REGENSBURGU

niejszych wydaniach tej mapy z lat 1914 i 1930 nie naniesiono żadnych poprawek dotyczących terenu parku, poza jedną – ewidentnie błędną – przedstawiającą polanę we wschodniej części parku jako staw.

Następną pozycją o charakterze źródłowym jest topograficzne opracowanie terenu z Górnego Śląska z 1864 roku. Autor – Felix Triest – wspomina o zrealizowanym już w Strzelcach założeniu parkowym, w którym znajdowały się tak charakterystyczne dla ogrodów romantycznych budowle jak: mauzoleum, oranżeria, ananasarnia, bażantarnia a także sadzawki i sztuczne kanały.

Mapa topograficzna z roku 1883 jest najstarszym źródłem pozwalającym zapoznać się z układem parku. Na póź-

Cennym i obszernym, traktującym o parku, jest artykuł drukowany w 1928 roku zawarty w miejscowym czasopiśmie „Aus dem Chelmer Lande”, który przedstawia opowieść ogrodnika Ulricha - zatrudnionego w Strzelcach, o historii i stanie parku z 1901 roku. Dowiadujemy się z niego jak wyglądał pierwotnie teren przeznaczony pod park, następnie poznajemy głównego ogrodnika (dyrektora ogrodu) – Schmidta, zatrudnionego i specjalnie w kierunku sztuki ogrodowej kształconego przez hr. Andrzeja Renarda oraz ogrom prowadzonych prac, ilość zatrudnionych pracowników i koszty z tą inwestycją związane. Cenną jest informacja dotycząca sprowadzania dorosłych egzemplarzy drzew i sadzenia ich wedle wyznaczonego planu, nie zaś - jak to często miało miejsce w krajobrazowych założeniach - adaptowania zastanej roślinności.

Z 1910 roku pochodzi przewodnik po Strzelcach zawierający ustęp poświęcony parkowi. Zawiera on jego zwięzły opis, w którym autor również zachwycą się ogromem i różnorodnością widoków jakie daje obiekt .

ZAMEK NA PO CZATKU XX WIEKU

Pracą zajmującą się wyłącznie parkiem jest artykuł B. Goerth w piśmie „Oberschlesien” traktujący o założeniach parkowych Górnego Śląska, gdzie autorka poświęca obiektowi kilka zdań.

Do prac powojennych pisanych w języku polskim należą opracowane przez Pracownię Konserwacji Zabytków we Wrocławiu studia: urbanistyczne Strzelec Opolskich oraz historyczno - architektoniczne zamku. Katalog Zabytków w Polsce, woj. opolskie pow. Strzelecki poświęca ruinom zamku oraz założeniu parkowemu krótką notatkę.

Park nie posiada ważnych do przeprowadzenia analizy starych planów, jedynie na planie miasta z 1750 roku, pochodzący z okresu występowania obwarowań miejskich, w obrębie których przy zamku znajdował się wspomniany przez Zimmermanna, jednakże nie uwzględniony na planie – ogród.

Cennym źródłem zastępującym w pewnej mierze plany jest zestaw czterech lotniczych zdjęć miasta i parku z roku 1925, i zdjęcie lotnicze z 19.02.1945r. pozyskane w Instytucie Herdera w Marburgu (Niemcy) oraz odrys z planu miasta Strzelce Opolskie z 4.10.1945r.

W opracowaniach Marka Gaworskiego, znawcy historii lokalnej, znajdujemy szczegółowe opisy parku sporządzone na podstawie „Pamiętników księżnej Sybilli”, z których dowiadujemy się dodatkowo, iż ogrodnikowi Schmidtowi w późniejszym okresie jego działań radami służył Eduard Petzold – jeden z najważniejszych i najśłynniejszych projektantów parków, który później na Śląsku stworzył 58 obiektów parkowych.

Groß Strehlitz, 19.02.1945; Flug 10786, Aufnahme 028, 1 : 10.000

ZDJĘCIE LOTNICZE Z 19.02.1945 ROKU

DUŻY PARK WRAZ ZE STAWEM. UWAGĘ ZWRACA TO, IŻ NA STAWIE BYŁY TRZY WYSPY

Historia miasta i parku w Strzelcach Opolskich

Do dziś historycy nie ustalili daty dokładnej lokalizacji miasta. Pierwsza wzmianka o miejscowości Strzelce Opolskie oraz o kościele św. Wawrzyńca pochodzi z 1271 roku. Prawdopodobnie miasto powstało na miejscu dawnej leśnej osady targowej. W 1323r. książę Albert wystawił pierwszy swój dokument, gdzie Strzelce wzmiankowane są jako miasto. Od tego czasu, aż do końca XIV wieku, miasto było siedzibą księstwa strzeleckiego. Jeszcze dziś w planie wybija się centrum w postaci średniowiecznego miasta o charakterystycznym układzie ulic. Są to ulice wypadowe z rynku, podkreślające dawny charakter tranzytowy. Jak wynika z analizy planu miasta, zamek ten był elementem systemu obrony powiązany z murami miejskimi. Mur miejski biegł od zamku, w kierunku pn.- wsch., aż do bramy krakowskiej. Dodatkowe umocnienie stanowił wał ziemny ciągnący się od bramy krakowskiej (w odległości paru metrów od muru) w kierunku zamku. Od północy miasto otaczał mur obronny i fosa. Na południe od zamku ciągnęły się bagna stanowiące naturalną obronę od tej strony. Taki charakter zachowało miasto prawie do XIX wieku.

Po śmierci ostatniego z Piastów górnośląskich - ks. Jana Polczyka - miasto na krótko przeszło w ręce cesarza niemieckiego, a następnie, w połowie XVI wieku, w ręce zarządcy królewskiego von Rederna. Dzięki mecenatowi tej rodziny, zarówno miasto jak i zamek obronny, będący w ruinie, w drugiej połowie XVI wieku przeszły gruntowną przebudowę. Zrujnowany zamek przekształcił się w rozległą rezydencję magnacką, przy której zapewne było małe założenie ogrodowe. Prace budowlane rezydencji von Redernów zostały przerwane działaniami wojny 30 - letniej, po której zamek często zmieniał właścicieli.

W spadku po Redernach miasto i zamek otrzymał Ziegfried von Promnitz, jednak niedługo był w ich posiadaniu. Już w 1650 roku nowymi właścicielami stała się hrabiowska rodzina Collonnów. W połowie XVIII wieku na terenie miasta wszczął się znaczny ruch budowlany, głównie z inicjatywy Karla von Collonny. Była to przede wszystkim odbudowa po pożarze, który zniszczył znaczną część miasta w 1754 roku. W tym czasie przy zamku – między nim a wałem obronnym - istniał niewielki ogród o charakterze ozdobnym. Drugi – większy ogród ozdobny, o układzie geometrycznym, z towarzyszącymi budyn-

ZAMEK W LATACH DWUDZIESTYCH XX WIEKU

MUREK BAROKOWY NA MOSTKU POZOSTAŁ DO CZASÓW WSPÓŁCZESNYCH. ROK 1914

kami, usytuowany był za drogą prowadzącą do Suchych Łanów. Prawdopodobnie należał on również do zamku, brak jednak potwierdzenia tego faktu w źródłach.

Trzy wojny śląskie (1740-1742), (1744-1745), (1756-1763) oraz układ pokojowy z lutego 1763 r. spowodowały zmianę istniejących stosunków politycznych a także własnościowych. Śląsk przypadł Prusom. Ówczesny właściciel - hrabia Norbert Collonna – zdecydowany przeciwnik króla pruskiego, został w 1760 r. uwięziony a niedługo potem zmarł. Jego grób znajduje się w Brzegu. Po śmierci hrabiego, jego miejsce na zamku zajęła żona - Sidonice von Collonne, natomiast zgodnie z testamentem zmarłego, właścicielem zamku został Filip von Collone (1755-1807). Od roku 1815 właścicielem zamku został hrabia Andrzej Maria von Renard. Hrabia ten, wszechstronnie wykształcony dyplomata, przystąpił do gruntownej przebudowy pałacu, obok którego założył rozległy park krajobrazowy.

W latach 1816 – 1820 średniowieczne w swojej strukturze miasto uległo pewnym przeobrażeniom. Wiązało się to z budową nowej arterii komunikacyjnej: Wrocław – Opole –

ZAMEK W STRZELCACH ZA CZASÓW HRABIEGO VON SCHLIEFFEN

Strzelce – Bytom. W Strzelcach wyprostowano linię drogi na odcinku od skrzyżowania przed miastem do rynku, przerywając w tym celu linię murów miejskich między bramą opolską a zamkiem. W latach 20. XIX w. bagniste tereny położone na południe od bramy opolskiej i zamku zaczęto osuszać oraz przystąpiono do założenia parku zamkowego. Z opowieści głównego ogrodnika Ullricha (zatrudnionego w Strzelcach) z 1901 roku dowiadujemy się jak wyglądał teren przeznaczony pod park: mianowicie w części były to pola uprawne, przez które wiodła z zamku do folwarku Suche Łany droga wysadzana włoskimi topolami. Po alei tej, jak zaznacza autor, zachowały się dwa około 350-letnie cisy przed zamkiem, które były zakończeniem owej drogi. (Aleja musiała być już dość znaczna w momencie przystępowania do prac, skoro znalazła się na mapie w roku 1827.) Pałac był wówczas budowlą piętrową, murowaną z cegły i kamienia, na rzucie prostokąta, z dziedzińcem pośrodku. Wieża zamkowa powstała później. Park usytuowany od strony południowej pałacu „wchłonął” założenia „wytwornego ogrodu” znanego z opisu Zimmermanna z II poł. XVII wieku.

Za założyciela strzeleckiego parku uznaje się hrabiego Andreasa Marię Renarda. Wiemy, iż szereg lat spędził w Anglii, gdzie zapoznał się z ówczesnymi założeniami ogrodowymi. Hrabia Renard inspirowany był zapewne panującą wówczas w Europie modą zakładania ogrodów na wzór angielski. Obdarzony był naturą romantyczną, która przejawiała się również w działalności poza terenem rezydencji. Wraz z żoną Eufemią wznosił on niedaleko Strzelec Opolskich, koło miejscowości Różniatów, na wzgórzu, neogotycką ruinę wraz z kaplicą. W majątkach jego znane były miejsca upamiętnione głazami z napisami a także pomniki.

Park strzelecki świadczy o inspiracji jego twórców rozwiązaniami angielskimi a także ówczesnymi pracami teoretycznymi o zakładaniu ogrodów. Spełniał on zasadnicze wymogi stawiane przez ówczesnych estetyków sztuce ogrodowej.

Nie bez znaczenia dla kompozycji parku w Strzelcach Opolskich był też fakt, że główny ogrodnik Schmidt był wychowankiem znanego teoretyka i praktyka sztuki ogrodowej - księcia Hermana Pückler-Muskau. Kierował się więc jego zasadą komponowania, polegającą na tym aby każdy element kompozycyjny miał swoją oprawę, a kształtowany był zarówno w stosunku do stałych punktów widokowych jak i przebiegu dróg w taki sposób, aby poruszając się po nich odkrywały się coraz to inne widoki – w ujęciu wręcz malarskim.

Park ten jeszcze do dzisiaj spełnia podstawowy warunek naturalności, malowniczości i różnorodności form roślinnych stawianych parkom krajobrazowym. Bogactwo występujących tu klombów – wolno stojących kolistych ugrupowań drzew i krzewów, rozmieszczonych w ten sposób, że najwyższe znajdują się w środku, następnie stopniowo, im bardziej na zewnątrz, usytuowane są coraz niższe – zielone płaszczyzny murawy i umiejętnie prowadzone kręte drogi, dają efekt zmienności widoków, a także wrażenie większej przestrzeni parku. Zmienność widoków

BUDYNEK MASZTALARNI WIDOK Z OK. 1905 ROKU

wzbogacało jeszcze użycie wody w postaci stawów i kanałów, niezbędnych w rozwiązaniach krajobrazowych, a także utworzenie na płaskim tu terenie sztucznych wzniesień służących za centra widokowe, z których roztaczała się panorama okolicy.

Sam budynek zamku, posiadający po wielu przebudowach formę pałacową, był z parkiem luźno związany, ponieważ związek ten nie miał już takiego znaczenia jak we wcześniejszych okresach. Najważniejsze w parku było takie poprowadzenie dróg aby budynek mieszkalny ukazywał się w coraz to innej perspektywie i oświetleniu w odróżnieniu od prostej drogi, z której budynek widziany jest stale w tym samym ujęciu. Istniały też osie widokowe – obecnie częściowo zatarte – zamknięte budynkiem zamku.

Realizację głównych tez stawianych ówczesnej sztuce ogrodowej umożliwiała na terenie parku strzeleckiego działalność na zupełnie świeżym gruncie a więc brak skrzepowania zastanymi formami. Niedobór odpowiedniego tworzywa roślinnego na terenach bagiennych a także polach uprawnych, które suk-

cesywnie włączane były w obręb założenia, uzupełniany był nasadzeniami dojrzałych drzew, które sadzone były według ustalonego planu, co dawało pełną swobodę w komponowaniu parku.

Możliwość nowych nasadzeń dała wyraz pewnym zainteresowaniom botanicznym, przejawiającym się w sprowadzaniu i aklimatyzowaniu gatunków egzotycznych. W Strzelcach jest ich stosunkowo niewiele, niemniej jednak przyczyniają się one bardzo do zróżnicowania „czynnika roślinnego”. Hrabia Renard powrócił z Anglii z postanowieniem realizacji parkowego złożenia krajobrazowego na terenie swojej posiadłości w Strzelcach Opolskich.

Renard wysłał Schmidta na studia ogrodnicze do Anglii, aby tam zapoznał się z ówczesnymi parkami, a także przywiózł plany do przyszłego założenia ogrodowego w Strzelcach. W 1832 roku prace przy zakładaniu parku były już rozpoczęte.

POMNIK BOGINI CERES W PARKU
1908 ROK

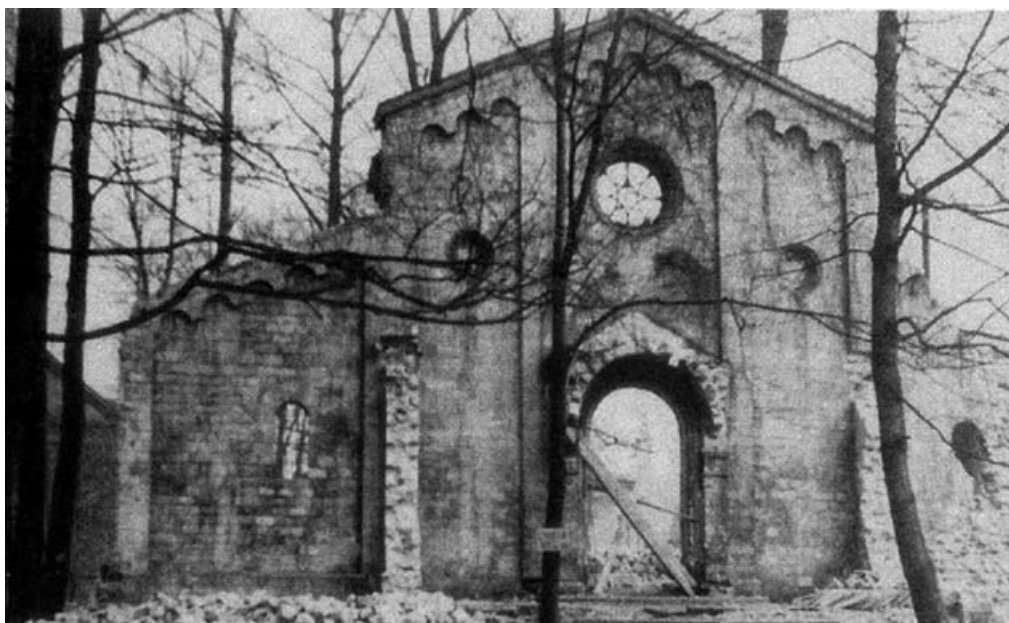

Całość prac, założenie alejek i zalesienie grup zagajników, zajęło około 25 – 30 lat. O rozmiarach prowadzonego wówczas przedsięwzięcia może świadczyć fakt zatrudnienia około 100 robotników przy pracach realizacyjnych: osuszania pobliskich bagien, niwelacji gruntu, kopania stawów i kanałów, wybudowania mostów i przepustów wodnych, usypania sztucznego wzniesienia, na nasadzeniu drzew i krzewów skończywszy. Ponieważ płaski, bagienny teren nie obfitował w różnorodne odmiany drzew i krzewów, dopiero po osuszeniu sprowadzano dorosłe już okazy z okolicznych lasów strzeleckich w dorzeczu Małej Panwi oraz z klasztoru w Jemielnicy (aleja lipowa). Były to przede wszystkim rodzime drzewa liściaste z domieszką iglastych oraz niewielka liczba aklimatyzowanych drzew egzotycznych (m.in. tulipanowce, miłorząb, platany). Poniesione koszty osiągnęły niebagatelną wówczas sumę około 200 000 marek.

BAŻANCIARNIA

Prace przy zamku i na terenie ogromnego, liczącego wówczas 450 mórg, parku prowadzone były równocześnie. W parku wznoszono budowle ogrodowe. Na sztucznym wzniesieniu wybudowano klasycystyczną świątynię w stylu „greckim”. Zudowano również mauzoleum – kaplicę św. Andrzeja, ananasarnię, oranżerię oraz zagrodę bażantarni. W 1840 roku wybudowano neogotycką wieżę Ischl na wzór wieży Kolovrat w Ischl w Austrii. Wieża, którą nazwano Ischl, miała być prezentem dla żony hrabiego – Eufemii von Renard - a wzniesiono ją tu, jak podaje Make, dla upamiętnienia postaci byłego właściciela Strzelec Opolskich w XVI w. – hrabiego von Renarda, którego siostrą była Małgorzata von Kolovrat. Ullrich w swoim artykule zaznacza, że park dzieli się na dwie części.

RUINY KAPLICY
ŚW ANDRZEJA
LATA 60. XX W.

Mniejsza z nich to tzw. Mały Park („Kleine Park”) – stanowiący najstarszą część założenia, w której są najokazalsze drzewa, m.in. : czerwony buk, klon srebrzysty, lipy sprowadzane z klasztoru z Jemielnicy, tulipanowce, miłorząb, platany. Ullrich wspomina, iż do transportu lipy wielkolistnej zaangażowano aż 16 wołów . Przed samym zamkiem posadzono 2 egzemplarze egzotycznych odmian surmii i katalpy (drzewa trąbkowego). Nieco dalej posadzono cisy, które zachowały się do dziś. Przy małym stawie w tej części parku rosły także 2 ciekawe okazy drzew: 50-metrowa topola biała o wyjątkowym obwodzie pnia 5 metrów oraz ciekawe egzemplarze zrosniętej razem w jeden pień świerka i buka białego. W tej części parku znajdowało się też mauzoleum – kaplica świętego Andrzeja.

W drugiej części Parku (tzw. Duży Park – „Große Park”), na sztucznie usypanym wzgórzu „Tempelberg”, stał pomnik bogini Ceres, na miejscu niegdyś wznoszącej się tu antycznej świątyni. (Co do lokalizacji świątyni istnieje w źródłach sprzeczność – wg. innych znajdować się miała na wzgórku tuż na południe od dużego stawu.) Wzgórze posiadało charakter widokowy, skąd roztaczał się szeroki widok na zamek, park oraz otwarty krajobraz, aż po Górę św. Anny. Drugim punktem wido-

WIEŻA ISCHL OD STRONY POŁUDNIOWEJ

kowym w parku była wieża Ischl. (W rzeczywistości znajdowała się już poza parkiem, połączona z nim wielogatunkową aleją). Autor podkreśla także niezwykle talent twórcy ogrodu przejawiający się w doskonałej kompozycji poszczególnych fragmentów parku, które - oglądane z różnych stron - sprawiają wrażenie zupełnie odmiennych. Dużo uwagi poświęca również roślinom - występującym tu krajowym i aklimatyzowanym gatunkom drzew, sposobie ich komponowania, pozostałym formom roślinności a także trafnemu zlokalizowaniu dróg, których trasa przebiegała przez najciekawsze miejsca.

W II poł. XIX wieku wybudowano neorenesansowy budynek stajni dworskiej – masztalarnię. Jest to budynek prostokątny, jednopiętrowy, z ryzalitami na osi i bogatą dekoracją architektoniczną: kolumny, obramienia otworów itp. Z tego zapewne okresu pochodzi wieża zamku oraz wzmiankowany w literaturze i istniejący aż do lat 60 XX w. posąg bogini płodności i urodzaju Ceres. Figura przedstawiająca boginię urodzaju Ceres z mitologii rzymskiej to niewiasta trzymająca w lewym ręku róg obfitości (sypały się z niego monety), w prawym zaś sierp, u jej stóp leżał snopek zboża.

Po okresie pewnego zaniedbania parku, jakie miało miejsce w latach 70-tych XIX wieku, od roku 1887 przystąpiono do sukcesywnej pielęgnacji założenia parkowego polegającej na wycinaniu starych uschniętych drzew i nasadzaniu na ich miejscu nowych, dokonano również odnowienia budynków ogrodowych. Wszelkie prace z tym związane prowadzone były pod kierownictwem ogrodnika Schmidta, przy pomocy Ullricha.

W roku 1900, oprócz olbrzymiej lipy przeniesionej do parku w Strzelcach z Jemielnicy, Schmidt zasadził również wiele zagranicznych drzew, które sprawiły, że miejsce to o każdej porze roku wyglądało wspaniale. Na dużych polanach, wielkością dochodzących do 5 ha, stały ogromne, potężne, pojedyncze drzewa, które przeplatały się z małymi laskami. Sprawozdanie z roku 1901 wspomina o drzewach klonowych z kilkumetrowym obwodem i drzewie tulipanowca o średnicy 60 cm. Drzewa sadzono w najbardziej reprezentacyjnych miejscach założenia, np. przed południową elewacją zamku i na obrzeżach parku tak, aby goście od razu mogli podziwiać ich naturalne piękno. W strzeleckim parku, wśród wielu innych gatunków, można wymienić trzystuletnie cisy, białą topolę, daglezie, klony, choiny kanadyjskie, dęby błotne, sosny wejmutki, miłorzęby, magnolie, forsycje, lilaki pospolite, platany klonolistne, dęby i kasztanowce, a także tulipanowca amerykańskiego, buki purpurowe, klony Schwedlera, jawory purpurowe, limbę, rokitnika, topolę czar-

WIEŻA ISCHL – STAN OBECNY

Największy wiąz w Polsce – 37,5 m**Wiąz Górski ~: Ulmus Glabra**

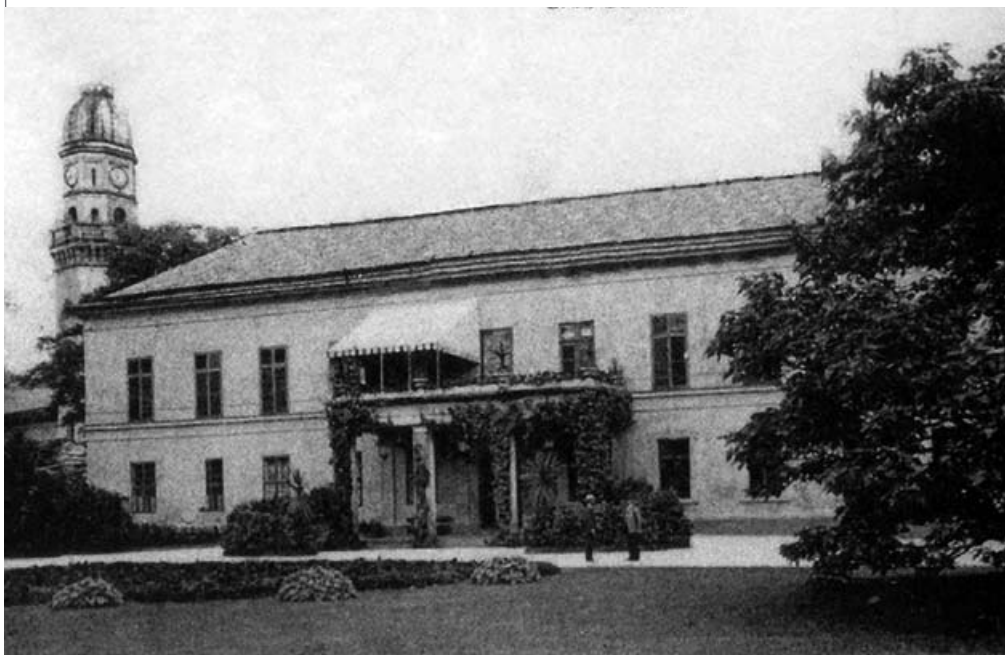
Drzewo osiągałoby wysokość do 30 – 40 m, z wysoką czasami wieloczęściową koroną. Liście o długości 5 – 16 cm, liście z wierzchu ciemnozielone i szorstkie, pod spodem żywo zielone. Jako drzewo ozdobne często jest sadzony w parkach i ogrodach. Drewno wiazu jest ciężkie, twarde, odporne na gnienie i przez te właściwości znajduje zastosowanie w przemyśle meblarskim.

ną, buki, graby, lipę pospolitą, oraz jesiony. W parku rośnie również, co należy zaznaczyć, najwyższy wiąz w Polsce – 37,5 m (informacja Pacyniak 1993r. – Literatura).

W parku ważną rolę odgrywał ogród użytkowy, w którym zasiane były wszelkiego rodzaju warzywa. Rosły tu również w ogromnych ilościach jagody a owoce te przechowywano na największe uroczystości. Budynek, w którym rosły truskawki był długi na 30 m i już na wiosnę pierwsze rośliny wydawały owoce. Był również budynek, w którym rosły figowce i drzewa śliwkowe. Obok stał domek, gdzie rosły winorośle, na których od listopada do stycznia dojrzewały winne grona o wadze dochodzącej nawet do 2 kg. Ogród, oprócz tego, zawierał owocowe krzewy i niekończący się ogródek owocowy. Tu także znajdowała się szkółka leśna.

JEDEN Z RZADSZYCH
WIDOKÓW ZAMKU
Z 1918 R. WIDOCZNE
EGZOTYCZNE KATALPY
I SURMIA POSADZONE
PRZED WEJŚCIEM DO
ZAMKU

W Dużym Parku największy staw posiadał podwójną wyspę, która z lądem połączona była dwoma mostkami. W parku występowało wiele różnorodnych form ogrodniczych, klombów kwiatowych i grup drzew zasadzonych od najniższych do najwyższych. Spacerujący zadziwieni byli ilością krętych dróg,

PARK STRZELECKI – STAN OBECNY

polan oraz stawów i kanałów. Całość dawała znakomity efekt zmienności krajobrazu i stwarzała wrażenie większej przestrzeni niż w rzeczywistości. Olbrzymie trawiaste polany kontrastowały nie tylko z lustrem wody ale i z ozdobnymi, owalnymi klombami wypełnionymi kolorowym kwieciem. Park bez żadnej granicy łączył się z otwartym terenem. Dopiero pod koniec XIX wieku zostały zasadzone gęste grupy świerkowe, które miały dać schronienie zwierzynie i być osłoną w czasie śnieży. Po ukończeniu prac Schmidt uzyskał tytuł dyrektora ogrodu. Następcą Schmidta przez parę lat był inspektor ogrodowy, Gottschalk a następnie przejął opiekę nad parkiem i ogrodem Paweł Ullrich, który zarządził od dawna potrzebne odświeżenie obiektu. Zasadzono 10 000 kwiatów, które latem powodowały, że park stawał się magicznym miejscem. Ullrich troszczył się o to miejsce przez kilka dziesięcioleci. Wycięto suche okazy drzew i obsadzono teren nowymi. W 1936 roku dyrektor ogrodów – B.Goerth, pochodzący ze szkoły ogrodnictwa w Pruszkowie Opolskim, ogłosił park w Strzelcach Opolskich jednym

z najpiękniejszych na Górnym Śląsku. Z opowiadania ogrodnika Ullricha dowiadujemy się, że cała wyspa obsadzona była kwiatami – tworząc ozdobny, kolorowy, kontrastujący z jednolitym zielonym tłem kobierzec. Była to najprawdopodobniej pozostałość z okresu działalności na terenie Parku Schmidta. Stosowanie różnorodnych form kwiatowych w postaci barwnych klombów i dywanów, często o dziwacznych kształtach, było elementem występującym w parkach planowanych przez ks. Pückler - Muskau – a wychowanek księcia - ogrodnik Schmidt - mógł je więc zastosować w organizowanym przez siebie założeniu. Dodatkowym motywem ożywiającym krajobraz parkowy były swobodnie biegające zwierzęta: sarny, zające, bażanty. Dla nich też została wybudowana w części wschodniej parku specjalna zagroda otoczona rustykalnym murem, przy której znajdował się parterowy budynek o romantycznej neogotyckiej formie a także, modny ówczesnie, budynek w stylu szwajcarskim.

MUREK BAROKOWY, 2006 ROK

Odczytanie poszczególnych treści zawartych w umieszczonych w parku elementach daje obraz ogrodu, w którym starano się sprostać panującej modzie. Naturalny charakter ogrodu jest zasadniczym motywem i jedną z podstawowych zawartych w nim idei.

Należy też zaznaczyć, że jakkolwiek park pozbawiony miał być ściśle wytyczonych granic, bowiem w koncepcji zbliżenia do natury miał być wycinkiem naturalnego krajobrazu, to niestety względy natury gospodarczej wykluczały często pełne połączenie z otoczeniem. Pozostawiano więc świadomie stare ogrodu albo nawet zakładano nowe, wyznaczając tym ściśle granice ogrodu. Podobnie stało się w parku strzeleckim, który otrzymał ogrodzenie w postaci muru z łamanego kamienia wapiennego. Jedynie część południowa pozbawiona była trwałego ogrodu, co świadczyć może albo o nieprzewidzianym przerwaniu prac, albo też otwarciu tej części parku na naturalny krajobraz.

Cytat za hrabiną Castell – Castell: „Strzelecki Park miał ponad 280 morg, był założony w angielskim stylu, z grupami drzew, z ciągnącymi się łąkami i przeróżnymi stawami. Ścieżki i drożki były szykownie ułożone. Nigdzie nie spotkałam się z takim bogactwem kwitnących kwiatów, szczególnie różnego rodzaju bzów. Stawy na wiosnę otoczone były żółtymi irysami. Przy dyrekcji był kort tenisowy, ogród z kwiatami, szklarnie i duża palmiarnia z wieloma drogocennymi palmami. Tutaj rządził ogrodnik Ullrich... Szkoda, że wujek Schlieffen później całą tę powierzchnię z ogrodem, palmiarnią i dyrekcją sprzedał... Ogród warzywny był po drugiej stronie zamku, przy ulicy Opolskiej. Miał 35 morg. Był tam brzoskwinowy, winogronowy, i figowy dom. Szpaler drzew owocowych ciągnął się przez cały kilometr. Niestety wszystko zmarzło to w zimie w 1929 roku, a wujek Schlieffen nic nowego nie posadził”.

Podsumowując stwierdzić należy, że krajobrazowe założenie parkowe w Strzelcach Opolskich jest jednym z nielicznych tak starannie planowanych założeń na terenie Śląska w tym okresie. Sposób krajobrazowego czy romantycznego kompo-

KORT TENISOWY USYTUOWANY
BYŁ PRZY DYREKCJI DÓBR
HRABIEGO RENARDA

nowania ogrodów rozpowszechnił się na terenie Śląska stosunkowo późno. Do większych realizacji tego okresu, wyprzedzających czasowo park w Strzelcach Opolskich należy między innymi olbrzymie założenie parkowe w pobliskim Pokoju, a z terenu Dolnego Śląska znane jest bardzo wczesne założenie w Miliczu.

Od 1874r nowym właścicielem zamku oraz miasta został wnuk hrabiego Renarda – Mortniner von Tschirschky, następnie Karl von Bruhl, natomiast od 1932 roku zamek przeszedł na własność rodziny Castell – Castell, która dziedziczyła go do końca II wojny światowej. 20 stycznia 1945 r. do miasta wkroczyły wojska radzieckie, które dokonały wyjątkowych zniszczeń i grabieży. Zamek został spalony i pozostaje w ruinie do dnia dzisiejszego. Zniszczona została również większość budowli parkowych a drzewostan uległ dewastacji. Wojska radzieckie opuszczając Strzelce, oprócz podpalenia budowli, odstrzelili głowę posągowi bogini Ceres.

W 1960 roku, w ramach końcowej akcji uporządkowania miasta z pozostałości wojennych, nastąpiło odgruzowanie zamku oraz powalenie posągu bogini Ceres. W tym okresie kaplica św. Andrzeja (mauzoleum, miejsce pochówku członków rodziny Renard), choć już w ruinie, jeszcze istniała. W podziemiach, na ocalałych grobowcach można było jeszcze odczytać nazwiska spoczywających w nich ludzi. W kilka lat później rozebrano ruinę, zasypano podziemia i rozplantowano ziemię. W latach 70-tych XX w. dokonano częściowego zabezpieczenia murów zamkowych. Prowadzone były prace badawczo – archeologiczne.

Niniejsza publikacja powstała na podstawie opracowania „Studium historyczno-stylistyczne zabytkowego Parku Miejskiego w Strzelcach Opolskich” autorstwa firmy A.M. Studio Pracownia Dokumentacji i Projektowania Zieleni z Częstochowy. Serdeczne podziękowania składamy Panu Piotrowi Smykała za weryfikację informacji oraz udostępnienie wielu cennych zdjęć oraz informacji na potrzeby stworzenia publikacji.

Literatura

F.A. ZIMMERMAN: *Betrage zur Beschreybung von Schlesien*. Brieg 1783, tII.

TRIEST: *Topographisches Handbuch von Oberschlesien*. Breslau 1864.

Die gräfliche Park in Gross Strehlitz – Eine Schilderung von Obergärtner Ulrich aus dem Jahre 1901. „Aus dem Chelmer Lande”, 1928.

Gross – Strehlitz – ein Führer durch die Stadt und ihre Umgebung. Gross Strehlitz, 1910.

B. GEORTH: *Vergessene wertvolle oberschlesische Parkanlagen*. „Der Oberschlesier”. 1936.

Studium urbanistyczne Strzelec Opolskich. Praca zbiorowa. MSP, PKZ, Wrocław, 1956.

K. RAINCZAK: *Studium historyczno – architektoniczne zamku w Strzelcach Opolskich*. MSP. PKZ Wrocław, 1963.

T. CHRZANOWSKI, M.KORNECKI: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*. T. VII. z. 14, 4.1961.

Ziemia Strzelecka. Szkice monograficzne. Praca zbiorowa pod redakcją Wł. Dziewulskiego. Wrocław, 1970.

REICHEL: *Geschichte der Stadt und Herrschaft Gross – Strehlitz „Aus dem Chelmer Lande”*. 1930.

H.KRAJEWSKA: *Inwentaryzacja i waloryzacja zieleni parku w Strzelcach Opolskich*. MSP, PKZ, Wrocław, 1974.

Dane dotyczące historii miasta i majoratu opracowane zostały na podstawie *Studium urbanistycznego* oraz cyklicznie ukazujących się w czasopiśmie „*Aus Chelmer Lande*” – artykułów pod wspólnym tytułem: *Geschichte der Stadt und Herrschaft Gross – Strehlitz*, uzupełniona o informacje z pamiętników księżnej Sybilli.

E. MÜCKE: *Was der Ischl Turm erzählt. „Aus Chelmer Lande”*. 1925.

Die graf Renard'sche Güterdirektion, „Aus Chelmer Lande”, 1929.

BOHDAN GERQUIN: *Zamki Śląskie*. Warszawa, 1957.

L.MAJDECKI: *Historia ogrodów*. Warszawa, 1972.

H. GRAD: *Studium historyczno – stylistyczne parku w Strzelcach Opolskich*. PKZ Wrocław, 1975.

J. KOSIELSKI, F.CZYŻOWSKI, E.PRUCHNICKA: *Zieleń – ewidencja parku w Strzelcach Opolskich*. 1982.

Strzelce Opolskie na starej fotografii.

PACYNIAK: *Najstarsze drzewa w Polsce*. 1993r.

W. SZYMANKIEWICZ: *Takie są Strzelce Opolskie*. Opole, 1994.

S. SMOLEŃ: *Strzelce Opolskie znane i nieznane*. 1998.

M. GAWORSKI: *Zamek i park w Strzelcach Opolskich*. Opole 2004.

M. GAWORSKI: *Miasto i powiat na dawnych pocztówkach*. Strzelce Opolskie, 2005.

M. GAWORSKI: *700 lat właścicieli strzeleckiego zamku*. Strzelce Opolskie, 2007.

Spis treści

Wstęp	3
Lokalizacja parku	8
Źródła historyczne.....	18
Historia miasta i parku w Strzelcach Opolskich	25
Literatura	41

MAPA Z ROKU 1937

MAPA Z ROKU 1930

